

mots inseparables i d'origen idèntic.²

Com que en el DCEC només m'havia d'ocupar del recent catalanisme del cast. *esqueje*, vaig tractar de l'etimologia d'*esqueixar* (II, 402) ràpidament i sense pendre posicions resoltes, remetent al present llibre, però ja vaig fer una crítica suficient de les teories etimològiques emeses, les dues que acabo de discutir i una altra d'òbviament insostenible³ (deixo allí algun detall de poc interès per al català, veg.). Ja apuntava, però, allí, l'explicació natural: *esqueixar* ha de tenir el mateix origen de *caixa* i *queix*, provinents de la parella llatina CAPSA 'caixa' i CAPSUS 'armadura, fustam o caixa d'un carruatge'; arribant més al detall, és probable que el mot català i l'occità representin un derivat llatí vulgar d'aquells mots, *EXCAPSIARE, amb el sentit de 'rompre una armadura o caixa de fusta', d'on, generalitzant el significat, 'esqueixar qualsevol massa de fusta, llenya o brancam'.

DERIV.: Del verb és òbviament un derivat el substantiu *esqueix*: que aquest és una formació postverbal el prefix *es-* ho demostra en una forma que salta a la vista, i que *esqueix* aparegui en la documentació si fa no fa pel mateix temps que *esqueixar* no té res de particular, puix que és clar (venint el verb des del llatí vulgar circumpirinenc) que *esqueixar* ja tenia molts segles d'existència quan apareix en la documentació: el caràcter de la nostra documentació literària i filològica, amb les llacunes que comporta, fa ben natural que un tal verb trigui a aparèixer, i que el substantiu, d'accs. concretes i múltiples, no trigués tant.

Esqueix apareix ja en Ant. Canals, c. l'a. 1400: «O fortuna! --- on és la corona reyal? Certes, ab tu cau sotzozament, e cerca en qual *esquex* de rocha, o en qual cova, se porà miyls amagar», clama el general vençut en *Scipió e Anibal* (NCL, 33; ed. Miquel, p. 5; DAg. i DBal. en altres eds.); doncs 'badall o esclatxa en el rocam'; altres vegades la mateixa combinació sembla ser, en sentit menys profund, 'angle o racó en roquers accidentats': «Tirant preguà a Diaphebus, ab aquella més amor que pogué, que restàs detràs un *esqueix* de roca que allí havia», JoMartorell (Ag. II, 239); en aquesta mateixa combinació s'usa encara a Mallorca: «troba una / imatge de Maria, / dins un *esqueix* de roca, / com l'auba resplendent», Bartomeu Guasp (nat 1891), *IdOr.* IX, 9; però aviat, donada la freqüència d'aqueixa combinació, es comença d'usar *esqueix* tot sol, el·lípticament: un «*esqueix* del Comellar de Martorell» s'esmenta el 1541 (Serra Vi., *Pinós i Mataplana* III), referint-se a les cingleres de Vallcebre, totes elles entrants, xamfrans i covarxes en la penya; *Els Esqueixos*, vora unes *retxes*, és un accident en la costa veïna a Maó (1964).

El que és més freqüent, en efecte, en aquesta accepció, és parlar d'aquests accidents penyalosos en plural. I els plurals de noms en *-eix* es deien en català arcaic (fins tot el S. XIII, i regionalment més enllà) en la forma *esqueixs*, pronunciada generalment *esqueïss* en aquella època (veg. *LleuresC*, pp. 312-3, § 36b, p. 308; pròleg a les *VidesR*, p. 8, § 11a). D'ací la creació de la forma *esqueis*, que quedà estereotipada

en aquest mot, amb tal aplicació, i que ja trobem en cançons populars dels Ss. XVII o XVIII: «van a Sant Segimon / --- del lloch de Viladrau / --- y allí a la devallada - aquella dels *esqueys* / el pobre Pau Boteya - perdé un pam de cabeys», MilàF (*Romillo*, 389); qui recordi el lloc veurà que no es tracta de badalucs ni covarxes sinó de masses de rocam escarpat. En aquest sentit exacte he anotat el plural *eskéïss* a Gualba (parlant dels cingles de Sta. Helena i de la Penitenta, camí de Sta. Fe), 1931; «uns *eskéïss*» 'uns roquissers', Espinelves (1935); amb el conegut *zit* vulgar, ultracorrecte (tipus *oïts* per *ois*, *prèmit*, *collègit*, *àpit*, *nòlit*, etc.): *Els eskéïss* a Beget i a Molló, *Els -éïss* de la Quera a Freixenet de Camprodon (1935).

Així també en l'*Atl.*: «Mes ja a l'incendi, roges, esclaten les muntanyes, / y per *esqueys* y balmes, filera de volcans, / foragiten los fosos tressors de ses entranyes, / que copsen en llur falda les planes verdejants» (*Ib.*, 58b); «compta haver vist, de l'Oceà entre roques, / de pins desconeguts superbes soques, / y entre els *esqueys* de l'illa de les Flors / haver deixat l'onada riberenca, / dos cadavres de cara vermellenca, / d'algun secret del mar reveladors» (65, 294) (*Concl.*, 7a). «El seu cor era com aqueixos *esqueis* del bosc que res no s'hi fa, desert de tota vegetació amorosa ---», Coromines (*Silèni*, VIII, p. 111).

D'aquest plural s'extragué després un sing. analògic *esquei*: «y rampa amunt pujant-se'n arramben *feuxcs* còdols, / magalls y cunyis, per fendre la roca de soley, / y per servir de jàceres, antenes y permòdols, / fan càrrega, al passar-hi dels arbres de l'*esquey*», *Atl.* VI, 4d (ja en l'esbòs de 1867); «dins un *esquey*, frontera a la capella, / una celda 's desclou, celda d'abella / entre 'ls braços molsosos d'un penyal; / allà, de fruyt mengívol lo convida, / sobre jonça afelpada, encara humida, / per la pluja batent del temporal», *Atl.* (36). També en aquesta forma singular l'he sentit en alguns llocs: *L'Esquei Blanc*, *L'Esquei del Llamp*, damunt Riells de Montseny (1964); «El Pla del Merlot és un altre *eskéï*, que fa com una era a dalt», Amer (1964); «és a l'*esquei* de sota l'Omatell», StM. de Sobremunt (1964). Més d'un cop es diu d'una esclatxa de roca d'on raja una font, com a St. Aniol de Finestres (1968); «la Font de Santa Teresa és una font d'*eskéï*: surt de l'*esquei*», St. Pere de Riu damunt Pineda (1958); i el DAg. dona notícia d'una font anomenada així a Llavaneres.

Com a il·lustració d'aquesta etimologia es pot comparar l'it. *scheggione* «scoglio, dirupo sporgente», it. ant. *scheggio* (Dante, *Inf.* XXI, 125), derivats del verb *scheggiare* (etimologia paral·lela, doncs, però provinent d'un mot inconciliable fonèticament amb el nostre); i en català mateix, a l'Alt Empordà, en lloc d'*esqueis* d'*esqueixar*, diuen *esquerders*, i *esquerda* en altres comarques, p. ex. els grans penyals d'*alz eskórdés de Roques Blanques* a la Serra del Coll de Banyuls, damunt Rabós (1958); en els Aspres de Rosselló usen una altra derivat d'*esqueixar*: «una *eskišáda* és una partió que *coupe* el terreny» ('que el talla'), Tellet (1960). Derivats: *una esqueiera* 'conjunt d'esqueis o